

ІНКЛЮЗИВНІ ПРАКТИКИ РЕАЛІЗАЦІЇ АВТОРСЬКОГО ЛОГОПСИХОСИНЕРГЕТИЧНОГО ПІДХОДУ

Юлія Рібцун,

кандидатка педагогічних наук, старша наукова співробітниця,
старша наукова співробітниця відділу логопедії
Інституту спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України
logojulia@ukr.net

Глибинність, інтегративність і міждисциплінарність є основними характеристиками сучасної наукової картини світу. Перебуваючи на межі різноманітних наук, синергетика знайшла своє відображення у педагогіці в кінці ХХ ст. у вигляді нелінійної самоорганізації системи освіти через взаємодію педагога та учня будь-якого віку, з дотриманням принципу навчання упродовж життя [1]. Визначення поняття «синергетика» було запропоновано нами в одній із публікацій [4], тому тут не зупинятимемось на ньому. Лише зазначимо, що погоджуємось із описом синергетики як «наук про взаємодію».

Синергетичні підходи у своїх роботах, присвячених різноманітним аспектам педагогічної діяльності, розкривали ряд вітчизняних і зарубіжних науковців, зокрема: В. Аршинов, М. Богуславський, В. Буданов, В. Виненко, Ф. Власенко, О. Вознюк, Л. Войнаровська, А. Ворожбитова, С. Гончаренко, Е. Данілавичюте, А. Євдотюк, В. Жилін, Е. Зеєр, Л. Зоріна, В. Ігнатова, М. Ілляхова, В. Ільїн, О. Іонова, В. Камишин, О. Князева, В. Кремень, І. Кудрявцев, С. Кульневич, С. Курдюмов, С. Лебедев, М. Левківський, М. Липин, В. Лук'янець, М. Набок, Т. Назарова, О. Нестеренко, Л. Новикова, Ж. Португаль, С. Пролєєв, Ю. Рібцун, І. Родигіна, В. Синьов, М. Соколовський, Л. Сурчанов, Ю. Талагаєв, О. Твердовська, О. Тесленко, Л. Ткаченко, К. Трушковський, М. Федорова, Г. Хакен, О. Чалий, Т. Челнокова, В. Шамрай, В. Шаповаленко, Г. Шатковська, О. Шморгун та ін. [2, 7].

Засновник синергетики Г. Хакен визначає її три основні категорії, як-от: а) параметри порядку – правила, які задають структуру змінних систем; б) принцип підпорядкування – дотримання внутрішньої узгодженості системи; в) колова (циклічна) причинність – врахування змін, трансформація, нова система, самоорганізація [8].

У логопедичній науці нами започаткований логопсихосинергетичний підхід (Рібцун, 2021) [3], практичне застосування якого вже здійснюється у корекційно-розвивальній (відновлювальній) роботі з дорослими з афазіями та заїканням, молодшими школярами та дошкільниками з особливими мовленнєвими потребами. Продемонструємо, яким чином може відбуватися реалізація логопсихосинергетичного підходу в умовах Нової української школи при застосуванні інклюзивних практик.

Логопсихосинергетичними новинками (адже логопсихосинергетичний підхід передбачає, що фахівець, який його використовує, має логопедичну та психологічну освіту) останніх років є три електронні видання, рекомендовані рішенням вченої ради Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України (протокол №11 від 16 грудня 2024 р.; протокол №8 від 26 червня 2025 р.): програма з корекційно-розвивальної роботи [6], навчальний посібник [5] і методичний посібник до нього «Методичні орієнтири щодо використання навчального посібника «Подолання труднощів пізнавального розвитку дітей з особливими мовленнєвими потребами».

Слід зазначити, що це справді видання, адже мають реального видавця, ISBN-и, відповідні штрих-коди. Авторська ідея створення методичного посібника, розроблення саме навчального комплексу вперше була оприлюднена у розділі колективної зарубіжної монографії «Створення навчальних посібників для роботи з молодшими школярами з особливими освітніми потребами: актуальні питання» (<https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/746317>), але звісно виникли ці ідеї значно раніше.

Авторський навчальний посібник на 160 сторінках містить навчальний, розвивальний, корекційний, виховний, ігровий, мовленнєвий, інтерактивний матеріал, розрахований на увесь навчальний рік. Кожна сторінка максимально заповнена насиченим матеріалом циклічного характеру, що дає змогу педагогам (учителям-логопедам, корекційним педагогам, учителям початкових класів) і практичним психологам кількаразово упродовж навчального року повертатися до вже опрацьованих сторінок.

Як у корекційній програмі у кожному класі («Подорож до Країни Знань» – 1 клас, «Хочемо, можемо, будемо» – 2 клас, «Думаємо, міркуємо, розуміємо» – 3 клас, «Вчимося доводити свої думки» – 4 клас), так і в навчальному посібнику представлена реалізація 11 напрямів корекційно-розвивальної роботи:

- нейрофізіологічно-мовленнєвий напрям;
- діяльнісно-мовленнєвий напрям:
 - загально рухова сфера;
 - п'ястково-пальцевий складник;
 - мімічний складник;
 - артикуляційний складник;
- емоційно-ціннісний напрям:
 - емоційно-почуттєвий складник;
 - емоційно-регулятивний і поведінковий складники;
 - креативний складник потенціалу;
- когнітивно-мовленнєвий напрям:
 - гностичний складник;
 - функціональний складник уваги;
 - мнемічний складник;
 - аналітико-синтетична діяльність;

- інтелектуальний складник на базі основних мисленнєвих операцій;
- інтелектуальний складник на базі різних видів ймовірного прогнозування;
- інтелектуальний складник на базі різних рівнів контролю;
- мотиваційно-активізуючий напрям;
- просодичний напрям:
 - голосовий складник;
 - дихально-мовленнєвий складник;
 - складово-структурний складник;
 - мелодико-інтонаційний складник на рівні темпу;
 - мелодико-інтонаційний складник на рівні ритму;
 - мелодико-інтонаційний складник на рівні інтонації;
 - мелодико-інтонаційний складник на рівні паузації;
 - мелодико-інтонаційний складник на рівні наголосу;
- фонологічно-фонетичний напрям:
 - фонематичний складник;
 - фонетичний складник;
- лексико-граматичний напрям:
 - граматичний складник;
 - морфологічний складник;
 - лексичний складник;
 - лексично-морфологічний складник;
- синтаксично-інформативний напрям:
 - синтаксичний складник на рівні словосполучення;
 - синтаксичний складник на рівні речення;
 - синтаксичний складник на рівні тексту;
- рецептивно-орфографічний напрям:
 - рівень читання;
 - рівень письма;
- соціально-комунікативний напрям:
 - соціально-невербальна взаємодія;
 - соціально-вербальна взаємодія.

Кожен напрям корекційно-розвивальної роботи не є окремим, відмежованим від інших, вони тісно взаємодіють і переплітаються. У цьому і є суть авторського логопсихосинергетичного підходу – саме в циклічності, коловому взаємозв'язку виокремлених напрямів, маршрутних точок корекції (компенсації).

Реалізація інклюзивних практик полягає у продуманому, структурованому змісті пропонованих у навчальному посібнику різноманітних багатоваріативних завдань. Для кожного учня з особливими мовленнєвими потребами з будь-яким рівнем функціонально- чи навчально-мовленнєвих труднощів (від легкого до найтяжчого) педагоги знайдуть у навчальному посібнику відповідні пізнавально-мовленнєві завдання, які будуть цікавими, змістовними, корисними, доповненими тим матеріалом, який посторінково розміщений

у методичному посібнику «Методичні орієнтири щодо використання навчального посібника «Подолання труднощів пізнавального розвитку дітей з особливими мовленнєвими потребами».

Авторський навчальний посібник є науково обґрунтованим і практико зорієнтованим, адже його рецензування та апробація відбувалась на базі комунального закладу «Мізоцька спеціальна школа I-II ступенів» Рівненської обласної ради (сmt. Мізоч). Якісними результатами впровадження навчального комплекту є статистичні звіти Електронної бібліотеки НАПН України. Так, станом на листопад 2025 року завантаження програми з корекційно-розвивальної роботи становила 935, а навчального посібника «Подолання труднощів пізнавального розвитку дітей з особливими мовленнєвими потребами» – 1974 завантаження.

Отже, розроблений нами авторський навчальний комплект є вагомим інструментарієм для побудови новітніх стратегій логопсиходіагностичної та логопсихокорекційної роботи педагогів закладів інклюзивної освіти.

Список використаних джерел:

1. Вознюк О. В. Розвиток вітчизняної педагогічної думки: синергетичний підхід : моногр. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 184 с.
2. Кремень В. Г., Ільїн В. В. Синергетика в освіті: контекст людиноцентризму. Київ : Пед. думка, 2012. 368 с.
3. Рібцун Ю. В. Використання логопсихосинергетичного підходу у задоволенні особливих мовленнєвих потреб. *Věda a perspektivy*. №1(8). 2022. С. 164-175. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/729772/>
4. Рібцун Ю. В. Логопсихосинергетичний підхід: синергетика науки та практики. *Грааль науки : міжнар. наук. журнал*. Вінниця : ГО «Європейська наукова платформа»; НУ «Інститут науково-технічної інтеграції та співпраці», 2026. №64 (березень 2026). С. 1213-1236. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/748694>
5. Рібцун Ю. В. Подолання труднощів пізнавального розвитку дітей з особливими мовленнєвими потребами : навч. посіб. Київ : Видавець Цибульська В. О., 2025. 160 с. : іл. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/746230>
6. Рібцун Ю. В. Програма з корекційно-розвиткової роботи «Корекція розвитку» для 1-4 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для осіб з тяжкими порушеннями мовлення. Київ : Видавець Цибульська В. О., 2024. 198 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/743608/>
7. Чалий О. В. Синергетичні принципи освіти і науки. Київ, 2000. 253 с.
8. Haken H., Portugali J. Information and self-organization. *Entropy*. 2016. T. 19. №1. С. 18.